

DİLBİLİM'DE YOZ-YORUM İŞLEMİ

ÖZCAN BAŞKAN

Dilbilimde *yoz-yorum* işlemi şöyle tanımlanabilir: “Ulusçuluk, ırkçılık, dincilik, ya da kültürcülük türünden duygusal düzenlere bağlı belli ön-yargıların, öznel ve tümden-gelimli bir biçimde kanıtlanabilmesi uğruna, insan-dilinde gözlenen nesnelere, durumlara, ya da olaylara değgin verilerden ancak elverişli olanlarının seçilip, bunlarda gözlenen aksak düzenliliklerin, sözde-bilimsel bir aşırı çabacılıkla genelleştirilerek, dil gerçeklerinin ölinçli olarak ya da bilgisizlik sonucunda çarpıtılmaları; ve ancak soyut bir geçerliliği olan bu gibi zorlama değerlendirmelerin, dilbilim adına ortaya sürülüp topluma benimsettirilmeleri”. Böylece, belli bir inceleme konusundaki düzenlilikleri gözleyip kurallarını saptama gibi, bilimsel çalışmalarda sağlıklı bir tutum olan *düz-yorum*'da “düzensizlik” kavramının egemen olmasına karşılık, ancak “bilimsizlik” olarak adlandırılabilir olan *yoz-yorum*'da, bu kez düzen-bulma yerine düzen-yakıştırma eğilimi, yani “düzmecelik” kavramı ağır basmaktadır. Temelde “ussalcılık” a dayanan *düz-yorum*da, gerçekler ‘oldukları gibi’ alındıkları halde, “duygusalcılık” a yaslanan *yoz-yorum*da, ancak ‘olmaları gerektiği gibi’ sunulmaktadırlar. Böylesine bir duygusal değerlendirme ise, genellikle bir toplumun beğenilerine seslendiğinden, yorumlamanın böyle bir “duygulandırıcılık” yoluna sapması, çoğu kez bir ‘bilimsel şarlatanlık’ olarak belirlenmektedir. Bu gibi *yoz-yorum*ların bilgi alanından sökülüp atılmaları ise uzun yıllar aldığından, bir yandan dil gerçeklerinin aydınlığa kavuşturulmasına çalışılan dilbilimde, öte yandan da bu gibi *yoz-yorum*ların çürütülmeye çalışılması ivedilikle gerekmektedir. *Yoz-yorum* çabacılıkları ise şu konular içerisinde ele alınarak incelenebilir.

Dilin Doğması

Bir bildirişme aracı olan insan-dilinin, “insaymun” denebilecek olan goril, şempanze, orangutan gibi ‘büyük maymunlar’dan ayrı bir biçimde yepyeni bir ‘insan’ türünün bundan bir milyon yıl kadar önce belirmesiyle ortaya çıktığı; buna karşılık en eski yazılı belgelerin, bugünden geriye doğru en çok

altı bin yıl kadar uzanabildiği göz önüne alınırsa, insan-dilinin doğuşu ile ilgili her sözün, kanıtlanamaz bir varsayımdan öteye gidemeyeceği daha başlangıçta anlaşılır. Bununla birlikte, anadillerini kavrama sırasında çocukların izledikleri yolun, bir yandan dilbilim ilkelerinin ışığı altında incelenmesi, öte yandan da davranışbilimde sözü geçen “öğrenme işlemi” çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi sonucunda, bugünkü verilerden yola çıkıp geriye doğru bir “iz-sürme” yolu ile, insan-dilinin doğuşunu ve giderek oluşumunu belli bir kerteğe kadar aydınlığa kavuşturmak mümkün gibi görünmektedir.

Hayvanlar dünyasında, gerek *dil-yeteneği* ya da “konuşma-yatkınlığı”, gerekse “anlak” ya da “zeka” bakımından, insan türünün yadsınamaz üstünlüğü göz önüne alınırsa, hayvan dilleri ile insan-dili arasında, belki ilk baştan yalnızca niceliksel olan bir ayrılığın, giderek bir niteliksel ayrılığa dönüşmüş olduğu görülebilir. Belli bir “davranış-biçimi”ne erişmek için yalnızca “toplumsal-çevre”nin yeterli olmadığı, bundan çok daha önemli olmak üzere temelde bir “doğal-örgü”nün var olması gerektiği, yeni doğmuş çocuklar ile birlikte aynı aile yuvası içinde yetiştirilen şempanzelerin, bir süre sonra insan-dili aşamasına erişen bebeklere karşı, çok ilkel bir noktada takılıp kalmalarından anlaşılabilir. Bu bakımdan, insan-dilinin, bir yandan zengin bir ses-çıkarma düzenek’ine, öte yandan da karmaşık bir birimler topluluğu içerisinde bağlantı-kurma yeteneğine bağlı olduğu söylenebilir.

Göziendiği kadarı ile, belli bir şifre niteliği gösteren insan-dili, anlamaktarma görevini, belli ses dizilerine belli anlamları yüklemekle ve bunları boşaltmakla yerine getirmektedir. Bu yüzden, dilin yapıtaşları olan anlamlı sözcüklerin ortaya çıkışı, dil öncesi *sesli-belirtiler*’in, giderek belli kavramlara bağlanması sonucunda, dildeki *sözlü-göstergeler*’e dönüşmesi ile açıklanabilir. Gerçekten, ciğerlerden dışarı çıkan havanın, “nefes-vuruşu”, yani “hece” birimi içerisinde biçimlenmesi sonucundaki seslerin ardarda dizilmesiyle oluşan anlamsız *boş-sözcük*’ler, ilk baştan yalnız fizyolojik birimler oldukları halde, çevredeki kavramları göstermekte kullandıkları zaman anlam kazanmakta, ve böylece dil-göstergeleri olan *tüm-sözcük*’lere dönüşmektedirler.

Zaman akışı içerisinde bir arada ya da ardarda, uzam yayılışı içerisinde de yanyana ya da yakın durumda bir kaç kez birlikte bulunan birimler arasında belli bir “nedensellik bağlantısı”nın kurulduğu bilindiğine göre, insan hançeresince çıkarılmış olan sözcük-kalıplarının, çevredeki belli nesnelere, belli durumlar, ya da belli olaylar ile, raslantılı bile olsa bir kaç kez birlikte kullanılmış olmaları sonucunda, aralarında belli bir dilsel bağlantının kurulmuş olması doğal sayılabilir. Bir insana birden fazla kişi tarafından ‘lakap’ takılıp da

bunlardan ancak birisinin yaşayakalmasında görüldüğü gibi, bir kaç sözcükten ancak bir tanesinin tutması, bir yerde belli bir çekişmeden sonra bir uzlaşmaya varılması ve ondan sonra da üzerinde uzlaşılan bu birimin pekiştirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Buna benzer biçimde, dil sözcüklerinin de ilk başlarda genel kavramları anlatmış olmaları ve sözcük anlamlarının da, ancak kullanılma süresi içinde gittikçe daha fazla oranda saydamlaşmış ve kesinleşmiş bulunmaları düşünülebilir. İlk baştan rasgele olmakla birlikte, kullanıldıkça düzenli bir geçerlilik kazanan bir bir sözcüklerin, bir yerden sonra, gittikçe karmaşıklaşan durumları ve olayları anlatmada ve yansıtmada yetersiz kalmaları sonucunda, birden fazla sayıda ve bir arada kullanılmış olmaları mümkün olsa gerek. Bu biçimde oluşmuş tümcelerin birikmesi ile ortaya çıkan dil aracının, "gramer" ya da "söz -düzeni" denilen parçası ise, tümce içindeki sözcüklerin birbirleri ile bağlantılarını düzenleyen kurallar topluluğundan başka bir şey olmamaktadır.

Bugünkü bilimsel veriler bile böylesine kısıtlı bir yorumlamadan daha öteye bir söz söylenmesine yeterli olmadığı halde, özellikle 19 cu yüzyılda bir çok 'dilei'ler, dilin doğuşunu, çeşitli olarak, insanların doğadaki sesleri yankılamalarına, iş görürken sesler çıkarmalarına, şarkı söylemelerine ya da işbirliği yaparken birbirlerine seslenmelerine bağlamaya çalışmışlardır. Belli bir art-görüşü kanıtlama amacı ile ele alınmadıkları için ancak *aksak-yorum* olarak nitelenebilecek bu gibi varsayımlara, "hav-hav, inğh-inğh, lay-lay, hop-hop teorileri" gibi alaylı adlar takılmış olması bu bakımdan haklı görülmelidir.

20 ci yüzyılda da sürdürülen bu savlardan birisine göre, insanların birbirlerine söyleyecekleri şeyler, ancak belli bir emek harcama ve belli bir iş yapma dolayısıyla gerekmiş olacağından, insan-dili de böylece, aygıt kullanan emekçi insanın, başka insanlar ile birlikte giriştiği işbirliği sırasında oluşmuştur. (E. Fischer, *The Necessity of Art*, Penguin, s. 23) Böyle bir açıklamada her ne kadar belli bir gerçek payı bulunmaktaysa da, dil dalındaki kimi noktalardan, ancak Marksist dünya-görüşünü desteklemek üzere üzere parçalı olarak yararlanmakla yetinildiği için ve ayrıca belli bir dogmatik açı, dilbilim dalındaki veriler hiçe sayılarak, bir kanıt ileri sürülmeksizin savunulduğu için, yalnızca bir öneri olmaktan da ileri giderek belli bir sav niteliğine bürünmeye çalışan böyle bir sözde-gerçekçi bildiri, aşırı bir çabacılıkla ele alınmış bir yoz-yorumdan öteye hiç bir değer taşımasa gerek.

Dilin Çeşitlenmesi

Avrupa dillerindeki sözcükler arasında görülmüş olan biçim ve anlam benzerlikleri, bir kıta üzerinde yakın ya da komşu olarak yaşayan toplulukların

ve bunların dillerinin birbirlerini raslantılı olarak etkilemeleri ile açıklanabildiğinden, bütün bu Avrupa dillerinin, bu raslantıların ötesine geçerek akraba olabilecekleri görüşü, ancak 18 ci yüzyıl sonuna doğru Hindistan'da Sanskritçenin Avrupalılarca tanınması ile belirginleşmiştir. Gerçekten, Hindistan gibi, Avrupa'ya çok uzak bir ülkede yaşamış olan bir dilin Avrupa dillerini andırması, bir coğrafya yakınlığı ile açıklanamayacağından, Hindistan'da ve Avrupa'da konuşulan dillerin tümünün birden, çok daha eskiden konuşulmuş, ama bugün için ortadan silinmiş eski bir *kaynak-dil*" den türemiş olabilecekleri ileri sürülmüştür. Sözelimi Almanca / rayh / ve Fransızca / rejim / sözcüklerinin 'yönetim, devlet' anlamına gelmeleri, bunun gibi Latince /reks/ ve Sanskritçe / râcan / sözcüklerinin de 'yönetici, kral' kavramlarını anlatmaları göz önüne alınırsa, tarih ve zaman boyutu içerisinde gittikçe daha eski metinlerin kronolojik bir sıra ile incelenerek değerlendirilmeleri sonunda, bu dört sözcüğün, varsayımsal bir / reg / kökeninde birleştikleri kanısına varılmaktadır. Kimi kez 'Aryaca' adı ile anılan bu Hint-Avrupa kaynak-dilinde ilk başlarda 'düz çizgi' anlamına gelen bu köken, daha sonraları 'bir düz çizgi üzerinde ilerletmek, gütmek, yönetmek' anlamlarını kazanmış, daha sonraları da "yönetici, kral, raca' gibi kişiler yanında 'yönetim, rejim, devlet' gibi gibi soyut kavramları da karşılamakta kullanılmıştır. Eldeki sözcüklerin ilkin karşılaştırılması, sonra da zaman içinde geriye doğru iz-sürerek bir kökene varılması yöntemi ile çalışan "Karşılaştırmalı Filoloji", 19 cu yüzyıl boyunca modern dilbilimin temellerini atmaya başlamıştır. Özellikle ses dönüşümlerinin yadsınamayacak olan yanları, "Grimm Kuralı" adı ile tanınmakta olup, buna göre, kaynak-dilde, sözelimi bir sözcük başında bulunan /d/ sesi, Latin dillerinde olduğu gibi kaldığı halde, genel olarak Germen dillerinde önce /t/'ye dönüşmüş, daha sonraları da Germen dillerinden Almancada /ts/ olmuştur. Bu /d-t-ts/sesleri arasındaki dönüşüm düzenliliği, 'iki' anlamına gelen Hint-Avrupaca (dwô/ kökünün, Latin dillerinden Fransızcada /dö/ olarak kalmasına karşılık, Germen dillerinden İngilizcede /tû/, gene Germen dillerinden Almancada /tsvay/olmasında görülebilir. Bunun tersine, İngilizcede 'kötü, fena' anlamına gelen (bad) = /bed/ sözcüğü ile, Farsçada gene aynı anlama gelen /bed/ sözcüğü arasında hiç bir tarihsel bağlantı bulunmamaktadır. Diller arasında bu gibi raslantılı sözcük benzerliklerinin mümkün olabileceği şöyle bir örnek ile gösterilebilir.

Sözelimi bir dilde yalnızca altı / a o u e i ö / ünlüsü ve altı da / t s ç y l n / ünsüzü bulunsun. Bunların bir "ünlü + ünsüz" dizisi ile birleşmelerinde şu gibi bir heceli sözcük birimleri elde edilir: (at ot ut et it öt as us es is aç uç iç öç ay oy ey al ol el il öl an on un en in ön) ve (os ös oç eç uy iy öy ul). Yapı-

labilecek 36 birimden ilk 28 tanesi Türkçede anlamlı sözcükler olduğu gibi, ayrıca (at it as us is an on in) birimleri İngilizcede, (an im in es öl) birimleri Al-mancada, (et os on) gibileri de Fransızca'da başlı başına birer sözcük olarak lanılmaktadırlar. Bütün dillerde de, Türkçedeki gibi, yaklaşık olarak 8 kadar ünlü ve 20 kadar da ünsüz bulunduğu göz önüne alınırsa, o zaman heceli birim sayısının 160 olacağı ve tersine bir "ünsüz + ünlü" dizisinde ise bir o kadar daha yeni birimin elde edileceği anlaşılır. Eğer heceler "ünsüz + ünlü + ünsüz" türünden üç sesli ya da üç birimli olarak alınırlarsa, olasılıklar, $20 \times 8 \times 20 = 3200$ sayısına yükselir. İlk 160 da bunlara eklenirse, o zaman yalnızca bir tek heceden kurulmuş sözcük sayısının, insan dillerinde yaklaşık olarak 3360 tane olabileceği kendiliğinden anlaşılır. İnsanların sözlü olarak anlatmak istedikleri kavramlar ise, insanlığın ilk evrelerinde bütün topluluklar için aynı doğa koşulları içerisindeki benzer nesnelere, durumlar, olaylar ile ilgili biçimde az sayıda ve sınırlı olarak ortaya çıkmış bulunabileceğinden bu ortak kavramların, geniş oranda bir olasılıkla, bu bir heceli sözcük-dağarcığı içerisinde seçilmiş birimler aracılığı ile anlatılmış olmaları mümkündür.

Aynı dillerdeki sözcükler arasında, özellikle bir heceli birimlerde görülebilen bu gibi raslantılı benzeşimlere bakarak, diller arasında akrabalık bağlantıları kurmak ve giderek elden geldiğince fazla sayıda dili bir tek kaynağa bağlamak eğilimi, özellikle Sanskritçenin Avrupa'da tanıtılmasından ve Hint-Avrupa dillerinin gerçekten bir tek kaynak-dilden gelmiş olduklarının kanıtlanmasından sonra çok daha güçlenmiş gibi görünmektedir. İnsanlığın en eski dilinin, yani bir yerde kaynak-dilin ne olduğu konusundaki ilk araştırma, tarihçi Herodot'un aktardığı bir söylentiye göre, eski Mısır Firavunlarından Psammetikos tarafından yaptırılmış ve yeni doğmuş iki bebeğin hiç kimse ile konuşulmaksızın büyütülmesi sonucunda, bebeklerin ilk olarak, eski Frikçe 'ekmek' anlamına gelen (bekkos) sözcüğünü kullandıkları gözlenmiştir. Buna karşılık, aynı denemeyi XV. yüzyılda yineliyen Iskoç kralı James IV'ün, bu kez, ilk konuşulan dil olarak İbranca'yı bulması, Hristiyanlığın Kutsal Kitap'ında aktarılan Bâbil Kulesi söylentisindeki ilk dilin de İbranca olması nedeniyle, belli bir dinsel çabacılığa ve giderek belli bir yoz-yorumu örnek olarak gösterilebilir. Buna koşut olarak, Hollandalı Becanus, "bir - kaynak varsayımı" olarak tanınan bu görüşün ulusal bir çabacılık örneğini vererek, bütün dünya dillerinin Felemenkçeden türemiş olduğunu söylemiş, İsveçli Kemke ise daha da ileri giderek, Tanrı'nın İsveççe konuşmasına karşılık, Adem'in Danimarkaca ve onu aldatan yılanın ise Fransızca konuştuğunu ekliyerek "dilbilim mizahı" denebilecek bir türe katkıda bulunmuştur. Belli ön-yargı-

ları kanıtlama uğruna, dilbilim kurallarının bilinçli olarak çiğnenmiş bulunduğu bu gibi örneklerde gözlenen *dil şovenizmi*'nin, gerçekte bir yoz-yorumdan başka bir şey olmadığı kolaylıkla görülebilir.

Dilin Gelişmesi

“Evrinde değişmeyen biricik şey, herşeyin değişmekte olduğu gerçeğidir” savına uygun olarak, kimi kez söylendiği gibi, dillerin iyileştiklerinden ya da yozlaştıklarından, bir değer yargısı taşıyacak biçimde söz etme yerine, yalnızca değiştiklerini ileri sürmek çok daha bilimsel bir tutum olsa gerek. İnsanın ilk yazı örneklerindeki dillerin bile, gerek sözcük zenginliği, gerekse söz-düzeni açılarından son derecede gelişmiş bir görünüm verdikleri göz önüne alırsa, bugünkü dillerden kimilerinin gelişmiş ve kimilerinin de ilkel kalmış olduklarını ileri sürmenin yersizliği kendiliğinden anlaşılır. Ayrıca, bol sayıda Fransızca sözcük alıntılarından yararlanılarak, İngilizcenin, Germence bir temel üzerine son derecede geçerli bir dil olarak kurulabilmesi de, herhangi bir dilin, görünüşte fakir sayılabilecek olan sözcük-dağarcığının, başka dillerden bütünleme yoluyla güçlendirilebileceğine kanıttır. Onun için, ses-düzeni, söz-düzeni, ya da sözcük-dağarcığı bakımından, bütün dillerin, içlerinde kullandıkları toplulukların gereksinmelerini karşıladıkları sürece, aynı derecede yeterli sayılmaları gerekmektedir. Kimi dilleri üstün ve kimilerini de ilkel sayma tutumu ise, teknolojik uygarlığa koşut olarak, bilim, sanat, ve kültür alanlarında zengin bir sözcük-dağarcığı geliştirmiş olan Avrupa dillerini ölçü almaktan doğmaktadır. Oysa, sözcük-dağarcığı bakımından, diller arasındaki bütün ayrılık, toplumların genel yaşamlarına ve yaşantılarına uygun olarak, sözcüklerinin de ayrı ayrı kümelenip öbeklenmelerinden ya da başka bir deyişle, çeşitli “dağılım-örnekleri” göstermelerinden doğmaktadır. Sözelimi, Türkçede (elti, bacanak, görümce, dünür) türünden ayrımların ayrı sözcükler ile belirtilmelerine karşılık, Avrupa dillerinde bunlar ile ilgili sözcüklerin genellikle bulunmadıkları ve bu yüzden de Avrupa dillerinin, ilkel bulunan diller kadar yetersiz ve fakir sayılmaları gerektiği halde, uygulamada böyle olmamakta, yalnızca bir teknolojik gelişme açısından ele alınmış uygarlığa bağlı biçimde sürülen ölçüler yüzünden, toplulukların ekonomî gelişmemişliklerine bakılarak, dil açısından da gelişmemiş oldukları gibi, desteksiz bir kanıya saplanılmaktadır.

Yorumların çoğu kez, o zaman için geçerli olan düşünce akımlarından geniş ölçüde etkilenmesine örnek olarak, Alman dilbilimcisi August Schleicher'in, bir yandan Darwin'in “Gelişim Kuramı” ndan, öte yandan da Hegel'in “Diyalektik İşlemi” nden esinlenerek dil gerçeklerini bu düşünce kalıplarına uy-

durmaya çabalaması verilebilir. Schleicher'e göre, insan-dili, bu dili konuşan kişilerin bilinçlerinden bağımsız bir doğa birimi olarak, kendi payına ve doğa bilimlerinin yöntemine göre incelenmelidir. Gelişim Kuramı'nın ilkelerine uygun olarak, insan-dili de ilk önce doğan, sonra gelişen ve daha sonraları da eskiyip yaşlanan ve böylece kocadıktan sonra ölen bir varlık gibi ele alınabilir.

Öte yandan, dillerdeki sözcüklerin yapısını da inceleyen Schleicher' göre, dillerde temel olarak, anlamı taşıyan "kökler" ve bunların anlamlarını tümce içindeki başka sözcüklere bağlayan "ekler" bulunmaktadır. Bu açıdan ele alınca, diller, bir yandan yalnızca köklerin bulunduğu, öte yandan kökler ile eklerin bitişik durduğu ya da kökler ile eklerin birbirlerine kaynaştığı üç ayrı türe ayrılabilirler. Sözelimi (sen git de gene bir şey bul) tümcesinde, ek-siz biçimde yalın sözcükler vardır. Oysa, bir tek sözcükmüş gibi görünen (gelebilmisiniz?) tümcesinde (gel-) kökü ile (e, bil, ir, mi, sin, iz) ekleri açıkça belli olmaktadır. Buna karşılık /nâpıcez?/ gibi bir tümcede ise (yap-) kökünün başındaki (ne?) sorusu ile, arkadan gelen (a, cak, ız) ekleri birbirleri içine girmiş ve kaynaşmışlardır. Görülebileceği gibi, bir tek dil içerisinde bile üç tür yapı bulunabilmektedir. Oysa Schleicher'in gözlemine göre, Çince gibi diller birinci "ayrışık" kümeye, Türkçe ve Macarca gibileri ikinci "yanaşık" kümeye, buna karşılık Grekçe, Latince, Sanskritçe gibi diller ise üçüncü "kaynaşık" kümeye girmektedirler. Hegelci düşünüşe uygun olarak, sözcük köklerini "tez"lere, sözcük eklerini de "anti-tez" lere benzeten Schleicher, bunların çatışmaları sonunda sentez "sözcükler" in çıktıklarını söyliyerek, gelişim çizgisi bakımından, Çince gibi ayrışık düzenli dillerin ilkel kaldıklarını, Türkçe gibi yanaşık düzenlilerin ise, ayrışık düzenden sıyrıldıkları için biraz daha gelişmiş sayılacaklarını, bunlara karşılık Grekçe gibi dillerin, ilk iki aşamada da takılmaksızın en ileri gelişim noktasına erişmiş olduklarını ileri sürmektedir. Böylece, kimi dilleri konuşan toplulukların ekonomik ve kültürel gelişmemişliklerine bakıp dillerinin de gelişmemiş olduğu gibi bildirilerde bulunarak, bütün dilleri böylesine bir *aşamacılık* kalıbına zorlamak, dilbilim verilerine aykırı olduğu için gerçek bir yoz-yorum örneği sayılma durumundadır.

Çağdaş düşünce akımlarından etkilenerek dilbilim verilerini çarpıtma yoluna sapan Rus dilbilimcisi Nikolay Marr ise, 1917 Devrimi'nden yedi yıl kadar sonra ortaya atmış olduğu savda, kültür, sanat gibi bir üst-yapı ürünü olan insan-dilinin gelişmesini, toplumdaki üretim biçimlerinden ve toplumun ekonomik ilişkilerinden kurulu alt-yapıya bağlamaya çalışarak, dil gerçeklerini Marksist bir çerçeve içine uydurma çabacılığını göstermiştir. Böylece

ortaya çıkan Marrizm, Marksizm'e ideolojik bir bağlılık gösterdiğinden, uzun yıllar tartışmasız olarak benimsenme zorunda kalmış, bu görüşe karşı tepkiler ise gittikçe güçlenerek ancak Marr'ın ölümünden sonra patlak verebilmiştir. Marrizm'in yanıtlanması konusunda 26 yıl sonra 20 Haziran 1950 tarihli Pravda gazetesinde, Stalin'in ağzından ileri sürülen karşı-sava göre, (Marksizm ve Dil, Sosyal Yayınlar, ss 48-50, İstanbul, 1968), alt-yapı ile üst-yapı arasında, dil açısından kesin ve düz bir ilişki bulunmamaktadır; eğer olsaydı, o zaman Rusya'da kapitalizm zamanında da, Devrim'den sonraki Sosyalizm süresinde de, Rusçanın olduğu gibi kalmayıp değişmesi gerekirdi. Buna benzer biçimde, Puşkin'in şiirsel Rusçası, hem feodalite, hem kapitalizm ve hem de sosyalizm aşamalarında yaşayakalmayı becerebilmiş olduğuna göre, alt-yapının değişmesi ile, üst-yapı varsayılan dilin de ona koşut olarak değişmesi gerekmemektedir. Bu arada eklenecek bir nokta ise, alt-yapıya bağlı olmayan bölümün, o dilin söz-düzeni ya da grameri olduğu, buna karşılık, sözcükler alanında, alt-yapının değişmesi ile değilse bile, tüm olarak uygarlığın ve özel olarak da bilimin, sanatın ve kültürün değişmesine koşut olarak, bir toplumun diline, gerekli yeni sözcüklerin katılabildiğidir. Marrizm'in, yani dilbilimselci bir yoz-yorumun getirdiği zararlar ile ilgili olarak Stalin'in söyledikleri ise ana hatları ile şöyledir. "Değerli bir çok dilciler, Marr'ın doktrinine 'evet' demedikleri için yerlerinden atılmış, buna karşılık bir çok değersiz kimseler, bu doktrini kabul ettikleri için yüksek görevlere getirilmişlerdi. Marr'ın izleyicileri niçin ancak şimdi, yani tartışma açıldıktan sonra, Marr'ın doktrin eksikliklerini ve yanlışlıklarını belirtmektedirler? Bu işi niçin acaba daha önceleri yapmamışlardır? Marr, kendinden önce dilbilimde ne varsa hepsini yadsımaya gitmiş, sözcüğümleri 'karşılaştırmalı-tarihsel' yöntemi yermiştir. Bu bakımdan, Sovyet dilbilimi Marr'ın yanlışlıklarından ne denli çabuk kurtulursa, içine düşmüş olduğu bu krizi de o denli çabuk atlatır."

Dilin Betimlenmesi

Bir dilin betimlenmesini, bir yandan sözcük ve tümce yapılarını ele alan "söz-düzeni" bölümü açısından öte yandan da "ses-düzeni" ile "anlam-düzeni" bölümleri bakımından yapmak mümkün olabilir. Ancak, tümce birimi, hem sözcükleri ve hem de sözcükler içindeki sesleri içerdiği gibi, aktarılmak istenen anlamı da taşıdığından, bir dilin betimlenmesinde temel birim olarak tümceyi almak ve "gramer" adı ile anılan söz-düzenini, bir tümce içindeki birimlerin birbirleri ile olan bağlantılarını düzenleyen kurallar topluluğu olarak tanımlamak daha uygun düşmektedir. Anadilin öğrenilmesinde söz-düzeni, dilin kul-

lanılışına bağlı olarak tüme-varımlı bir biçimde yavaş yavaş öğrenildiği için, gramerin bir 'önsöz' den çok ancak bir 'sonsöz' olduğu görüşü doğru sayılsa gerek. Geleneksel gramer tanıtımları ise, sözkonusu dilin, anadilde olduğu gibi daha önceden bilinmesine dayandıklarından, bu dili bilmeyenlerin, gramerden yeterince yararlı birşey anlamaları mümkün olmamaktadır. Oysa, gramerin belki de birinci görevi, o dili hiç bilmeyen birisinin bile, belli sözcüklerin anlamlarını öğrendikçe bütün tümcelerin anlamlarını çıkarabilmesine yardımcı olmaktır.

İnsan kafasındaki kavramlar soyut birimler olduklarından, bunların aktarılmasında somut "dil-göstergeleri" ya da sözcükler kullanılmakta ve böylece dildeki birimlerin, soyut "anlam" ve somut "biçim" olmak üzere iki yanı ortaya çıkmaktadır. Soyut olan anlam, insanların kafalarındaki kişisel ve toplumsal dünya-görüşüne göre ayrı ayrı yorumlandığından, (iyi) sözcüğünün başka anlamlara çekilmesinde görüldüğü gibi, son derecede kişisel ve öznel bir kaypaklık göstermektedir. Buna karşılık somut olan biçim, (-ler) çoğul ekinin Türkçede 'birden fazla oluş' gibi soyut bir kavramı, kolaylıkla tanımlanabilecek ve nesnel olarak kanıtlanabilecek bir yolda yansıtmasında görülmektedir.

Herhangi bir dilin yalnızca sözcüklerinin anlamını bellekle o dilin kavranılmış olamayacağından da anlaşılacağı gibi, tümcelerin kendi içlerindeki sözcüklerin anlamlarının bir bir ve ardarda dizilmeleriyle çıkan *sözcüksel anlam*'den ayrı olarak, tümcelerin bir de bu sözcüklerin birbirleriyle olan bağlantılarından oluşan bir *yapısal anlam*'i bulunmaktadır. Sözelimi (biz .. leri bir ...ciye ...eçiz) gibi bir tümce kalıbında sözcük anlamının çoğu eksik olmakla birlikte, gene de, "birden fazla kişinin, birden fazla nesne ya da kişi üzerinde, belli bir işi kendine uğraş edinmiş birisine yönelen bir eylemde bulunmayı, bu sözün söylenmesinden sonra gelen bir zaman süresi içinde yerine getirmeleri" gibi bir anlam anahattı elde edilebilmektedir. Böyle bir kalıbın belli bir anlamı aktarabilmesi ise, adına *belirteç* denebilecek olan bu gibi sözcük parçalarının ya da *biçimsel göstergeler*'in yardımı ile olmaktadır. Tümcelerin anlamı *biçimsel-anlam* denilen yapısal çerçeveye yaslandığı için, genel olarak dil betimlenmesinde ve özel olarak da söz-düzeni sayılan gramerin tanıtılmasında bilimsel bir geçerlilik bulunması için, değişken ve kaypak bir "anlam" ölçüsü yerine, nesnel olarak kanıtlanabilir bir somutluk gösteren "biçim" ölçüsünün kullanılması öncelik kazanmalıdır. Kavramlardan çoğunun evrensel olmalarına karşılık, tümcelerin anlamını belirliyen biçim düzenleri, dillerin kendilerine özgü özellikler gösterdiklerinden, her dil için ayrı bir incelemenin ve betimlemenin gerekeceği, buna karşılık bir dil için yapılmış bir betimleme örneğinin bir baş-

kası için tümü ile geçerli olamayacağı doğal sayılmalıdır. Bununla birlikte, çeşitli dillerin betimlemeleri belli bir dil için önceden yapılmış bir çerçeveye içine, bir çarpıtma ile, bir zorlama ile uydurulmaya çalışıldığı için, bu tutumu anlatmak üzere “Prokrustes yatağı” deyiminin kullanılması uygun düşmektedir. Eski bir Grek söylencesinde adı geçen Prokrustes, dağlardaki haydutluğu sırasında eline düşen yolcuları evindeki yatağın boyuna uydurabilmek için, kurbanlarının yataktan dışarı taşan ayaklarını kesmesi ya da kısa kalmışlarsa zorhiyarak çekip uzatması ile kötü ün yapmış birisi idi.

Bu bakımdan, geleneksel Avrupa gramerlerinde, ve dolaylı olarak Türkçenin betimlenmesinde de, Latince gramer kalıplarının zorlama ile uygulanması, bir “Prokrustes sendromu” olarak nitelenebilir. Latince sözcükleri ad sözcüklerinin kökleri genellikle tek başlarına değil, “nominative, genitive, dative, accusative, vocative, ablative” gibi altı ayrı durumu gösteren ekler ile birlikte kullanılmaktadırlar. Latincedeki (-a, -e, -us, -is, -um, -orum) gibi çeşitli ekler, ad sözcüklerinin buldukları çekim öbeklerine göre, tekilliği ve çoğulluğu gösterecek biçimde ad köküne eklenmektedirler. Oysa İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerde ad sözcüklerinin çoğu kez yalnız durumlarını, kimi zaman da “genitive” durumlarını karşılamak üzere, İngilizce (John, John’s) örneğindeki gibi ancak iki biçim bulunduğu halde, Batı dilleri gramerlerinde gene de, ad sözcüklerinin “accusative” ve kimi kez de “dative” olarak kullanıldıklarından gereksiz yere söz edilmektedir. Türkçedeki ad sözcükleri Latincedekilerin tersine tek başlarına kullanılabilirler halde, bu bağımsız biçimleri, Latincedeki “nominative” durumunu karşılamak üzere gene de bir “yaln durum” sözü ile, yani (durum) sözcüğünü kullanarak tanıtmak, Türkçenin betimlemesini Latince bir çerçeveye sıkıştırmak çabası olarak nitelenmelidir. Oysa Türkçenin kendine özgü bir betimlemede, ad sözcüklerinin durum ekleri olarak anılan bu parçacıkları, “sontaki” gibi bir ad altında ve ayrı bir sözcük öbeği içerisinde toplamak olanağı vardır. Bundan başka, Latince özne durumunda “nominative”, nesne durumunda da “accusative” durumlarının kullanılmasına karşılık, Türkçedeki (ev duruyor, ben ev buldum) örneklerinden de anlaşılacağı gibi, özne ve nesne durumlarının her ikisinde de yalnız durum kullanılabilirler. Bununla ilgili olarak, (evi bul)’daki (ev) sözcüğünün “accusative” durumda olduğunu, buna karşılık (ev bul)’daki (ev) sözcüğünün “nominative” durumda görünmekle birlikte temelde “accusative” durumdaymış gibi görevde bulunduğunu ileri sürmek ise, Türkçedeki ad sözcüklerinin, Latincedeki durum ekleri kalıbına zorlanması ile yapılan bu işlemin bir yoz-yorumdan başka bir şey olmadığını göstermektedir.

Bu bakımdan, Türkçenin söz-düzenine değgin bir betimlemede, sözcük öbeklerinin, kültür bakımından üstün tutulan Latince gramerinkine uydurulmaktan çok, kendine özgü ölçülere göre saptanması doğru olsa gerek. Türkçedeki sözcükleri, sonlarına ek alıp almadıklarına göre ikiye ayırmak, ondan sonra da eklerin türlerine göre gittikçe daha ufak öbeklere ve alt-öbeklere dağıtmak mümkün olabilir. Sözelimi (-im, -sin, -iz, -sınız, -ler) biçimsel eklerini alabilen (öğretmen, güzel, herkes, sever) gibi ayrı öbeklere ayrılmış sözcüklerin hepsi bir tek büyük öbekte toplanabilir. Ondan sonraki (-im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri) eklerine uymıyan (sever) sözcüğünün sonundaki (-er) ekinin, (-di, -miş, -iyor, -icek) ekleri ile yer değiştirebildiği göz önüne alınarak, (sever) türünden sözcükler ayrılıp bir alt-öbekte kümelenendirilebilir. Buna karşılık, herhangi bir belirteç taşımadıkları halde (sakın, yaşa, aferin, eyvah, ama) gibi sıradan sözcüklerin, biçimleri yerine anlamlarına bakılarak öznel ölçülere göre "ünlem" öbeğine sokulmaları da Türkçeyi Latincenin kalıplarına göre yorumlamanın bir başka örneği sayılabilir.

Batı dünyasındaki gramerlerin temelinde, Dionysios Thrax adlı dilbilginin, geniş oranda biçimsel bir ölçüte göre, bundan iki bin yıl önce betimlemiş olduğu Grekçenin grameri yatmaktadır. Geleneksel gramerlerdeki aksaklık ise, bu Grekçe grameri Latinceye aktaran dilbilgicilerin, biçim yerine anlam ölçüsünü alarak Latinceyi betimlemelerinden ve Avrupalı dilbilgicilerin de bu Latince geleneğini olduğu gibi sürdürmüş olmalarından çıkmaktadır. Sözelimi "tümce" biriminin tanımı yaklaşık olarak şöyle verilmiştir; "bir düşünceyi, bir duyguyu, bir olayı tam bir yargı biçiminde anlatmak için kurulan bir sözcükler dizisi". Bu durumda, ilkin böyle bir sözcükler dizisinin ne anlama geldiğini, ondan sonra da o anlamın 'tam bir yargı' olup olmadığını kestirmek gerekeceğinden, bu kadarı bilindikten sonra böyle bir dizinin tümce adını almasının pek çok önemi kalmamaktadır. Oysa, "iki sessizlik ya da durak arasındaki söz parçası" olarak verilebilecek bir başka tanıma göre, Türkçe bilmeyen birisi bile, (sağol) gibi bir birimlik diziyi de, (öğrenciler yarın okula başlayacaklar) gibi dört birimlik bir diziyi de, anlama bakmaksızın yalnızca biçimlerinden birer tümce olarak tanıyabilecektir. Bunun gibi, fiilin tanımı da gene anlama dayanarak yapılmaktadır: "varlıkların yaptıkları işleri, eylemleri anlatan sözcük". Böyle bir tanıma göre, (şelale, akıntı, dalga) gibi suyun eylemlerini gösteren sözcüklerin birer fiil sayılmaları, bunun tersine (kimildamıyor) sözcüğünün de hiç bir eylem anlatmadığı için fiil öbeğine sokulmaması gerekmektedir. Oysa böyle bir anlamsal ölçü yerine kullanılacak bir biçimsel ölçüye göre, "Türkçede fiil, sonuna (-dı, -yor, -yacak) türünden ekler alabilen sözcüktür" denirse, o zaman (an, kış, sol, of, yine, geri) gibi ayrı

söz bölüklerinde bulunan sözcüklerden yapılma (anla-, kışla-, solla-, ofla-, yinele-, gerile-) birimleri de kendiliklerinden fiil öbeğine bağlı bir alt-öbeğe girebilirler.

Bu nokta ile ilgili olarak, (güzel çocuk, güzel seçimi, güzel söylüyor) gibi üç ayrı tümcede kullanılan ve biçim bakımından hiç bir ayrılık göstermeyen bir tek (güzel) sözcüğünün, birincide "sıfat", ikincide "ad", üçüncüde de "belirteç" öbeklerine sokulması, ya da temelde sıfat olarak tanımlanan bu sözcüğün, ikinci örnekte ad, üçüncüsünde de belirteç olarak 'ek' görevde bulunduğu söylenmesi, daha ilk başta verilmiş olan tanımların ne kadar geçersiz sayılması gerektiğine kanıt olduğu gibi, Türkçeyi bilmeyen birisinin bu ayrımları yapamayacağını, bilen bir kimsenin de böyle bir ayrıma gereksinme göstermeyeceğini açıkça belirtmektedir. Geleneksel gramerlerdeki bütün aksaklığın, böylece, betimleme sırasında hem biçim, hem anlam ve hem de görev ölçütlerinin bir arada kullanılmasından doğduğu kolaylıkla söylenebilir.

Batı dilleri gramerlerinde görülen böyle bir tutumun nedeni ise, Avrupalı dilbilgicilerin, Latin kültürüne yapmış oldukları bilgi yatırımı ve giderek Latince gramerin üstünlüğüne kendiliklerinden koşullanmaları olabilir. Latince de görülmüş olan bir eğitimin yan-ürünü olarak, Latincenin gramerindeki kavramlar, evrensel geçerliliği olan gerçekler imiş gibi yorumlandıklarından, Latince ile ilgili kültüre değgin olumlu değer yargıları, bu kültürde kullanılan Latince dilinin söz-düzenine ya da gramerine de gereksiz yere aktarılmışlardır. Böyle bir durumun doğal sonucu olarak, ulusal dillerin gramer betimlemelerinde her zaman için Latinceye uyacak benzerlikler aranmış; ayrılıklar ise, Latincenin gramer örgüsüne oranla aksaklıklar ve eksiklikler olarak düşünüldüklerinden, bunların düzeltilmesi ve onarılması yoluna gidilmeye çalışılmıştır. Bu gibi bir tutum ise, Batı dillerinin ve bu arada Türkçenin betimlenmesinde, birbirlerinden ayrı dillerin her ne pahasına olursa olsun Latincenin çerçevesine veya kalıbına zorlanması ve ona uydurulması gibi bir yoz-yorum ile sonuçlanmıştır.

Dilin Onarılması

İnsan-dili bir anda yaratılmış eksiksiz bir varlık olmaktan çok, uzun bir süre içinde oluşmuş ve oluşmakta süregelen bir olgu, bir işlem olarak kendi içerisinde bir çok aksaklıkları barındırmakta gibidir. Sözgelimi şu dört tümce nin yapısı, ilk bakışta aynı göründükleri halde içlerindeki sözcüklerin mantıksal bağlantıları bakımından birbirlerinden ayrılırlar. (Yalçın öğretmendir) tümcesinde, bir kişinin belli bir iş ile uğraşan kişiler öbeğinden yalnız birisi ol-

duğu söylenmekte, (Türkey çalışkandır) tümcesinde ise, gene bir kişinin bu kez bir çok niteliklerinden birisi bildirilmektedir. (Sürat felakettir) tümcesindeki iki sözcük arasında bir nedensellik bağlantısı bulunmasına karşılık, (Atatürk, Mustafa Kemal'dir) tümcesindeki iki sözcük arasında bu kez bir özdeşlik ilişkisi belirtilmektedir.

Tümce içindeki sözcükler arasındaki bu gibi bağlantıların yeterince açık olarak belirtilmeyişi sonunda, bazı kez anlam bulanıklığının ya da karışıklığının doğduğu görülmektedir. Sözelimi (kitap veya dergi oku) sözündeki (ve ya) sözcüğü, önce kitabın, o olmazsa derginin okunacağını gösterdiği gibi, aynı zamanda ikisinden herhangi birisinin de seçilebileceğini belirttiğinden, doğru anlamın çıkarılması ancak 'sözün gelişi' gibi kaypak bir ölçüye bağlanmış olmaktadır. Bu bakımdan, (ve, ya da, veya) gibi üç ayrı sözcük kullanılması ile her üç türlü mantıksal bağlantının şöylelikle yansıtılması mümkün olabilir: (kitap ve dergi) 'ikisi birden'; (kitap yada dergi) 'önce birincisi, olmazsa ikincisi'; (kitap veya dergi) 'hem ayrı ayrı, hem de birlikte'. Bu biçimdeki bir mantıksal bulanıklık, özellikle yazı dilinde kullanılan (kardeş ve arkadaşları ile gitti) türünden sözlerde de görülmektedir. Birinci sözcük sonundaki ek belirtilmemiş olduğu için, hem (kardeşi ile) hem de (kardeşleri ile) anlamlarının her ikisi de çıkarılabileceğinden, ancak sözün gelişine bel bağlanmakta, ve gereksiz yere yapılan bir kısıtlama yüzünden tümcenin mantıksal yapısı zedelenmektedir. Bir yerde, "paranteze alma" gibi, dile uygulanmaması gereken bir cebirsel işlem sonucunda kısalık kazanan sözcük dizisi bu kez anlam açıklığı bakımından zarar görmektedir.

Tümcelerden ayrı olarak sözcüklerin anlamlarında da bulanıklığa ve karışıklığa rasgelinekilmektedir. Sözelimi (arıbeyi) sözcüğünün gösterdiği hayvan, sanıldığı gibi erkek değil dişidir; (tath) sözcüğü de ilk bakışta 'tatsız' karşılığında 'lezzetli' demekmiş gibi görünmekle birlikte, 'şekerli' anlamına kullanılmaktadır. Bu gibi aykırılıklar, ayrıca (satranç taşı) denilen şeyin tahta oluşunda, (kese kağıdı) denile nesnenin 'kese yapımında kullanılan kağıt' anlamına gelmeyişiinde, ve (soğuk damga) denilen işlemin, ısı ile hiç bir ilgisinin bulunmamasında da görülebilir. Bundan başka, (kızcağız verem olmuş) sözünde bir insanın bir hastalığın kendisi olabileceği gibi bir kanı verilmekte, (adamın kalbi var) sözünde ise bu kez bir organ ile o organın hastalığı özdeş tutulmaktadır. Ayrıca, (uykulu, uykusuz) sözcükleri birbirlerinin tam tersi oldukları halde aynı anlama gelmekte, buna karşılık (köprü açık) sözünden, birbirine aykırı iki ters anlam çıkarılabilmektedir. Bütün bu örnekler, gündelik anlaşmada sözün gelişinden yararlanmanın mümkün olduğunu göstermekteyse de, insan-

dilinin bir yerde aksaklıklar ve kural-dışlıklar ile dolu olduğunu; bu bakımdan da insan-dilini kesin ve belirgin bir anlaşma aracı olarak kullanabilmek için dilin bazı kesimlerinde uygun onarmaların yapılması gerektiğini açıkça belirtmektedirler.

Bununla birlikte, Doğu-İslam kültüründen koparak Batı-kozmopolitlik, veya daha doğrusu Çağdaş-evrenselcilik yaşantısına girmiş olan Türkçede kavramları karşılamak için yeni yeni sözcükler ve terimler türetmek gerekli olduğu için, bu türetme işleminin Türkçenin kendi sözcük köklerine ve eklerine dayanması, dilimiz açısından doğru sayılmalıdır. Sözelimi Atapçadan alınan (kitap, kâtip, mektup, ketebe, kitâbe, küttap, kütüp) gibi sözcükler arasındaki bağlantılar, Arapçanın "kaynaşık" yapılı bir dil olması nedeni ile, Türkçeyi anadili olarak kullanan birisine bulanık gelmektedir. Oysa bunun yerine Türkçe /yaz-/ fiil kökünün kullanılması ile, bütün yeni sözcüklerin yapıları da açıkça belli olabilmektedir. Sözelimi (yaz-mak, yaz-ma, yaz-ı, yaz-ın, yaz-it, yaz-gı, yaz-man, yaz-ar, yaz-ışma) gibi sözcüklerin hem kök anlamı, hem de eklerinin görevi ve anlamı yeterince seçik olduğu gibi, bundan çok daha önemli olmak üzere, aynı kökten bu kez (yaz-gın, yaz-gan, yaz-dırım, yaz-dırgan, yaz-ışkan) gibi yeni sözcükler de türetilebilmesi olanaklıdır. Bu gibi 'yedek' sözcükler ise, gerektiği yerlerde yeni yeni kavram ayrımlarını veya anlam inceliklerini karşılayabilmek için başarı ile kullanılacaklarından, taze ve diri sözcükler türetebilme olanaklarının, düşünceyi geliştirme bakımından büyük bir payı bulunmaktadır. Sözelimi (yet-i, yet-ki, yet-ke, yet-enek) gibi dört ayrı sözcük, belli bir 'yeterlilik' kavramının dört ayrı yönünü veya çeşidini göstermeye yaradığından, bu sözcükler yardımı ile belli bir anlam ayrıntısı, ve giderek belli bir düşünme inceliği elde edilebilmektedir.

Böyle yapılmayıp da, sözcük-dağarcığının yoksul kalması sonucunda ne gibi toplumsal yıkıntıların ortaya çıkabileceği ve bildirişme aracı olan dil ile oynanması sonucunda, egemen güçler tarafından bir toplumun nasıl soysuzlaştırılıp bir hayvan sürüsü haline dönüştürülebileceği İngiliz yazarı George Orwell'in 1949'da yayımlanmış olan 1984 adlı romanının sonundaki Ek'te çarpıcı bir biçimde anlatılmıştır. Geçmişe doğru bakılarak sürdürülen anlatıma göre, 1984 yıllarında dünya yüzünde küçük küçük devletler ortadan silinmiş, bunların yerini, totaliter yönetim ile güdülen süper-devletler almışlardı. Bunlardan Batı dünyasındaki "Okyanusya" adlı süper-devletin resmi dili olarak kullanılması önerilmiş olan "Yeni - Söz" adlı dil, (İngsos) sözcüğüne kısaltılmış olan 'İngiliz Sosyalizmi' nin ideolojik gereksinmelerini karşılamak amacı ile tasarlanmıştı. Başlıca gazete olan 'Times' deki başyazılar bu Yeni-Söz'de ya-

zılmakta, Parti üyeleri başta gelmek üzere herkes bu dilin sözcüklerini ve gramer özelliklerini gündelik dilde daha fazla oranda kullanmaya çalışmaktaydı. “Eski-Söz” denilen ’standart İngilizce’nin tüm olarak ortadan kalkması için 2050 tarihine kadar 66 yıllık bir süre tanınmıştı. Egemen olan eğilim, insan kafasındaki düşünme işleminin ancak sözcükler aracılığı ile yapıldığı, ve ve sözcüklerin sayıları ile, anlamları ile oynamakla, düşünce biçimlerinin de koşullandırılabilirdiydi. Bu yüzden doğal dillerin tersine, Yeni-Söz’deki sözcük sayısının bilinçli olarak azaltılmasına çalışılmakta, ve böylece sözcüksüz kalan beyinlerin, düşünme ve araştırma yetenekleri de körleştirilmekteydi. İstenmeyen kavramlara ilişkin sözcükler ortadan kaldırılınca, bu kavramları düşünme olanağı kalmadığı gibi, tersine, istenen sözcükleri uydurmakla da, gerekli kavramların düşünülmesi sağlanmaktaydı. Bu bakımdan, yeni Sözlük’ü düzenleyenlerin kaygısı, yeni sözcükler bulmak veya uydurmaktan çok, hangi anlamların ortadan kaldırılıp, bunların hangi genel sözcükler içerisinde verilecekleri idi. Çünkü bir çok yeni sözcükler, tek başlarına bir çok eski anlamları kapsadıklarından, yeni sözcüklerin tanımını saptamak gerçekten büyük bir güçlük yaratmaktaydı. Sözelimi ’objektiflik, akılcılık’ gibi kavramlara ilişkin sözcükler (eski - düşünüm) sözcüğü, ’eşitlik, özgürlük’ gibileri ise (suç-düşünüm) sözcüğü içinde toplanmıştı. (Onur, adâlet, ahlâk, demokrasi, din) gibi sözcükler, tümü ile ortadan kaldırıldıkları gibi, (bilim) türünden bir çok sözcükler de (İngos) sözcüğü içinde toplanmışlardı. Parti üyelerinin seks hayatı da iki sözcük ile anlatılmaktaydı: (iyi-seks), karı koca arasında, bir zevk alma söz konusu olmaksızın, yalnızca devlete çocuk yetiştirme için yapılan birleşmeyi gösteriyordu; (seks-suçu) ise, zevk için yapılan birleşmeyi, ve buna ek olarak da öbür bütün cinsel sapıklıkların tümünü içine almaktaydı. Böylece kısıtlanmış olan sözcük-dağarcığının yoksulluğu sonunda, herhangi bir fikir tartışması için gerekli sözcükler elde bulunmadığından, rejimin ideoloji çizgisinden sapma düşünceler neredeyse söylenemez olmuştu. Sözelimi (devlet baba iyi değıl) gibi bir söz söylenebilse bile, bu kanıyı destekliyecek ve tartışmasını sağlayacak olan gerekli sözcükler artık bilinmediğinden, Yeni-Söz’e koşullandırılmış kimselere, böyle bir söz ancak bir saçmalık örneği olarak gelecekti. Aynı biçimde, (özgür) sözcüğü de ancak (bu kedi pireden özgürdür) gibi sıradan bir söz içinde anlamlı kaçmakta, bunun dışında herhangi bir siyasal özgürlük söz konusu olmamaktaydı. Bunun gibi, (bütün insanlar eşittir) türünden bir söz de, olsa olsa (bütün insanların saçı vardır) gibi yalnızca bir söz sayılma durumundaydı; yoksa herhangi bir siyasal eşitlik konusu ortada yoktu.

Çağdaş dünyadaki 'bilgi patlaması' sonunda ortaya çıkan kavram seli karşısında Türkçenin hazırlıklı bulunmaması durumunda ne gibi bir sözcük, ve giderek kavram yoksulluğuna düşülebileceği yukardaki örneklerden kestirilebilir. Yoz-Yorum işlemi açısından eklenecek nokta ise, bütün bu kavram zenginleştirme işleminin, herhangi bir ön-yargı ile ele alınmaksızın yürütülmesi, ve gereksiz çarpıtmalara sapılmaksızın bilimsel yolda ilerlenmesidir. Dilbilim alanındaki çalışmaların gelecekteki başarısı, 'dil' gerçeğine varma yolunda olumlu adımlar atmaya olduğu kadar, olumsuz yoz-yorumlardan korunmaya da geniş ölçüde bağlı görünmektedir.